

Американският баптистки историк Линъс Брокет за богомилството като предвестник на протестантската Реформация

Георги Василев

Профил

Линъс Пиърпонт Брокит (1820-1893) е американски баптистки историк, който оставя определена в професионалните среди. Като че ли най-известен е с обемистата книга от 799 страници “Трудът на жените в Гражданската война”, написана заедно с Мери Воган.¹ След това идва друг негов труд от 594 страници - “Полумесеца и кръстът” (“The Cross And The Crescent”),² посветена на Руско-турската война 1876-1878, като в нея има обзор на историята на Русия и Турция, общ поглед върху християнските народи на Балканите и глава, посветена на зверствата на башибозуците. Не съм имал възможността да работя с тези книги, само ги цитирам като изследвания, получили своето внимание от американските историци. Например Библиотеката на Мичиганския университет през 1996 година е направила дигитална версия на “Трудът на жените в Гражданската война”.

Определено в развитието на този историк настъпва превес към историята на Балканите и най-забележителният резултат на тази ориентация е издадената през 1879 година неговата книга “Богомилите от България и Босна (Ранните протестанти от Изтока. Опит да се възстановят някои изгубени страници от протестантската история)”.³ Този път обемът е много по-ограничен – 143 страници, но много точна, разкритите исторически връзки – смайващи, променящи традиционни представи в европейската история.

¹ Brockett, L.P. and Mary C. Vaughan: *Woman's Work in the Civil War: A Record of Heroism, Patriotism and Patience*. With an introduction by Henry W. Bellows. Illustrated with sixteen steel engravings. Philadelphia, Zeigler, McCurdy & co.; Boston [etc.] R. H. Curran, 1867.

² Brockett, L.P. *The Cross and the Crescent*. Published by Hubbard Bros. Company., USA. 1877. 594 pages. The book has 46 full-page size wood block engravings, and one foldout color map.

³ Brockett, L.P. *The Bogomils of Bulgaria and Bosnia (The Early Protestants of the East: An Attempt to Restore Some Lost Leaves of Protestant History)*. Philadelphia: American Baptist Publication Society. 1879.

Новаторството

Какво е удивителното в този труд? Първото нещо, което се откроява, това е отлично съставената картина на историческото развитие разпространение на богомилството. При това във време, когато изследванията върху богомилството и катарството се броят на пръсти. Нека споменем някои от тях. В началото на 1876 година излиза и “История на българите” на Константин Иречек, в която има известен обем информация за богомилството в България, но не е очертана никаква по-значителна връзка с културното развитие на Западна Европа. Оттук произтичат следните хипотези:

- или самият Брокит е намерил нова, непозната до този момент документация

- или някой познавач на тази материя, който е предпочел да остане в сянка, го е въвел в това историческо развитие.

За да се разбере колко е значителна концепцията на Брокит, ще добавим, че и днес 127 години след излизането на книгата английските и американските колеги, са твърде далече от глобалната и добре мотивирана с аргументи схема на културните влияния на богомилството. Макар че нарича така очертаната връзка кратка и несъвършена, и до днес Брокит изпреварва английските ересиолози.

Нека посочим само някои основни доказателства и твърдения на Л. П. Брокит за богомилски следи и влияния. Той дори твърди, че бегълци от въстанието през 1875 (иска да каже 1876 година) от пловдивски район са стигнали до някои от австрийските провинции и между тези хора е имали привърженици на богомилски виждания.⁴ Според тогавашния американски консул в Рагуза – в самия град Рагуса е имало около 200 души с такава ориентация, дошли от Попово.⁵

Цитирайки други автори Брокит отбелязва сходството между руските молокани и шотландският презвитерианизъм именно в контекста на богомилството.⁶

⁴ Ibid., p.102

⁵ Ibid., p.93

⁶ Loco cit.

Позовавайки се на на “Илирийските писма” на А.Дж. Еванс, пътувал в Босна през 1877-78 година, Брокит пише за следи от криптобогомилство или за спомен от богомилството сред “славянските” мюсюлмани.⁷

Той споменава, поддържаната от някои радикални автори като французина Ару хипотеза, че Данте е бил член на сектата на патарените. Цитирам: “едно от имената, с които са били наричани италианските богомили и макар че по-късно е преминал към папската вяра, свидетелствата за първата му вяра са видими в “Рай” и “Ад” на “Божествена комедия”.⁸ Нашата позиция, която сме изразили в предишна публикация е, че Данте си е католик, само че е бил очарован от богомилски апокрифи, по-точно “Visio Paoli” тоест “Видение на светия апостол Павел” и “Никодимово евангелие”, които е ползвал като обща идея за слизване в ада.

По подобен начин Л. П. Брокит съзира възможността някой богомилски “дед”⁹ (както са наричали босненските ръководители – дедац на български) да е консултирал Джон Милтън при написването на “Изгубения рай”. Като тук нашият автор сочи една реално доказана известна връзка - Милтън е прекарал известно време в Италия и е общувал с валденси, определени от Брокит като богомили от Италия и Пиемонт. Между другото наистина Милтън участва в акция на застъпничество на Кромвел¹⁰ срещу папското клане срещу валденсите през 1655 г. в Пиемонт и пише стихотворение в защита на жертвите.

Той прави още по-мощни обобщения за връзката богомилство - Реформация при Лутер, Меланхтон, Калвин и Цвингли.

Това историческо прозрение е забележително, като важна е и следващата стъпка. Брокит избягва изкушението на романтизира и белетризира тези исторически приемствености. При него съществува стремеж към намиране на опорния факт, на доказателството, както беше случаят с

⁷ Ibid., p.98. Следва да добавим, че сър Артър Дж. Еванс е археолог и етнограф с международна известност. Извършил е разкопки в древния град Кносос, Крит и е открил следи от развита бронзова цивилизация, наречена от него Минойска. Бил е член на Балканския комитет в Лондон и през 1903 година е бил натоварен като член на Британската помощна мисия да посети Македония след Преображенско-Илинденското въстание година и да раздаде помощи на изтърпялото кланета и жестоки преследвания от турските войски българско население.

⁸ Loco cit.

⁹ Ibid., p. 100.

¹⁰ Loco cit.

причастността на Милтън към валдейците. Споменаването на друг съществен факт – публиканите,¹¹ английски еретици от XII и XIII век като предтечи на пуританите¹² показва умение за дълбок ракурс в английската история, на който и до днес повечето от английските медиевисти или изследователи на ранното Ново време не са се решили.

Белег на прецизност на неговата работа е съпоставката между основните тези на баптистките църкви и вярванията на богомилите – един отличен пример на сравнително религиознознание.

Разбира се, днес е очевидно, че неговите открития и смели виждания има с какво да се обогатят – преди всичко с фактология, която да отбележи съвсем конкретни преноси. Доказателствата да бъдат преки, а не косвени. Освен публиканите са само споменати като ранни английски еретици, пропуснато е мястото и книжовното дело на лолардите, които се оказват най-северното разклонение на богомило-катарската пан-европейска експанзия.

От друга страна западните колеги, особено историците на религията от Англия и САЩ би трябвало да се запознаят с този отлично съставен синопсис на генезиса, връзките и развитието богомилство-катарство. В крайна сметка, колкото и кратко да е нашето изложение, то позволява да се очертаят някои закономерности:

1) Оказва се, че историята на Европа от богомилството (от X век насам) е история на идеите, които предизвикват преображения в душевния мир на индивида, а чрез това – еволюционни или революционни промени в институциите. Тоест духовното развитие на човека е факторът на промяната, макар че то приема различни форми, подчинено е на превратности, има междинни идеологии, които неведнъж се превръщат в потисничеството на този отделен човек.

2) Едно дълбоко историческо развитие, дори когато е изпреварило с темпа си бавните промени в институциите и поради това те са му отговорили с репресии, със стремеж за унищожение, все пак дори след векове се възражда, често пъти с помощта на свои странично еволюирали резултати.

¹¹ Ibid., p.68, 70.

¹² Ibid., p. 100.

В такъв смисъл можем да приемем, че в средите на баптистката църква е запазен сериозен спомен, а може би и някаква документация за ранните предтечи – богомилите и този материал е бил поверен за допълнително изследване и представяне пред света на Л. П. Брокит. Тоест поне в нашия случай мисионерството идва със спомена и дълга да помогне на предшествениците си.

Аналогия с францисканците

Има ли някакво друго потвърждение или някакъв друг повод за сравнение. Определено да. През XVI век в България вече системно идват францисканци мисионери, които са заемат с покатоличването на български павликянски селища – най-известният е случаят с Чипровци. Какво се оказва обаче? Както сочи обстойно Боян Пенев, францисканците влизат в контакт със западнали при турското потисничество богомилски общини на крайния дуализъм, от тъй наречения павликянски тип, които са загубили своята грамотност и култура. Затова Филип Станиславов, автор на първата българска печатна книга “Абагар” на новобългарски (1651 година), предлага на своето паство рулони с молитви, чието съдържание е точно обратно на богомилските вярвания. Например, ако богомилите отричат значението на Божията майка, рулонът е съдържал точно молитва към нея. Моделът Филип Станиславов взема от навика на тези късни, загубили грамотността си богомили да носят на шията си като амулет рулон от своя богомилска книжнина, от богомилски апокрифи.¹³

По подобен начин в индекса към своята известна книга “Acta ecclesiastica Bulgariae” (1887) Евсебий Ферменджин открито назовава павликяните богомили “pauliciani – alias bogomili”.

Само че при тази католическа инициатива прави впечатление, че разпознаването на на богомилството служи не за неговата защита, а напротив, за преобразението му, за изоставянето му. Тоест допусната е определено пренасочване, отказ от корена. И все пак, в психологическия контакт, в избора остава една начална памет за богомилството.

¹³ Пенев, Б. История на новата българска литература. Т.1. София. 1976, с.с.216-218, с.225

Не без значение е и фактът, че самите францисканци са един дисидентски орден в католическата църква. Те са проводници на идеята за бедната църква и само те получават право да проповядват на роден език, когато цялата средновековна католическа църква допуска проповед и разпространение на светите писания на латински. Това наследство францисканците приемат от основателя си св. Франциск, който на свое ред прави сериозни заемки от катарите именно в духа на бедната църква и на проповед на роден език. Францисканците дори запазват определена линия на конфликтност с папската власт, като привържениците на Жан-Пиер Оливи (1248-1298), бегините, някои от които са изгорени на клада.

Така пред нас отново е драма и превъплъщения на идеите.

THE AMERICAN BAPTIST HISTORIAN LINUS BROCKETT ON BOGOMILISM AS PRECURSOR OF THE PROTESTANT REFORMATION

(Summary)

Georgi Vasilev

Linus Pierpont Brockett (1820-1893) was an American historian who left considerable impact with his works on both American and South-East European (Balkan) history. In 1879 he published *The Bogomils of Bulgaria and Bosnia: The Early Protestants of the East (An Attempt to Restore Some Lost Leaves of Protestant History)*. In that work he tried to prove the historical links between medieval Bulgarian and Balkan heresy of Bogomilism, and the Protestant Reformation of the 16th century. Moreover, Brockett not only saw Bogomilic themes in John Milton's works but he hypothesizes that the great poet was actually consulted by one of the Bogomilic elders. At the same time Brockett saw parallels of certain teachings of the Bogomilism and the Baptist beliefs. Thanks to his remarkable insight Brockett was quite ahead of modern British and American heresiologists offering a well backed with argument scheme of the cultural influence of Bogomilism.